

כסף: מטבע, ממון, או כמות של כסף?

א. רש"י מסכת קידושין דף ב עמוד א
פרוטה - של נחשת.

ב. שו"ת אבני נזר חלק אבן העזר סימן שפד

א) (דף ב' ע"א) במשנה בפרוטה פירש"י של נחושת, נראה מדבריו ד"כסף" דקרא לאו 'כסף' ממש [היינו המתכת], אלא מטבע, ו"כסף" הוא שם מושאל ל"מטבע", משום דסתם מטבע הוא כסף. וכ"ש לפי ההלכה דכספא טיבעא לגבי דהבא וכ"ש לנחושת...
ב) והא דשיעור פרוטה הוא כמשקל חצי שעורה של כסף אף ד"כסף" דקרא של נחושת, משום דכספא טיבעא, ונחושת הוא דאייקר וזיל, כדאייתא בריש פרק הזהב, על כן משערינן במידי דקיץ...

ג. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת קידושין פרק א משנה א
ופרוטה חצי גרגר מכסף.

ד. בית הבחירה (מאירי) מסכת קידושין דף ב עמוד א

ואף על פי שהפרוטה בכל מקום הזכירו שהיא של נחשת הוא מפני שאין כסף שבה נחשב לכלום ועיקרה נחשת אלא שמערבין בה ללבנה משקל חצי שעורה של כסף.

ה. קידושי הריטב"א מסכת קידושין דף יא עמוד א

ואמרין 'וכללא הוא? והרי טענה דכתיב 'כי יתן איש אל רעהו כסף' ותנן הטענה שתי כסף. "דהיינו שתי מעין... אי אמרת בשלמא דכסף של תורה אינו כסף ממש אלא ממון, ומסרו הכתוב לחכמים לדון דכל אחד כפי מה שהוא, היינו דהכא בקידושין הוי דינר ובטענה שתי מעין ובעלמא פרוטה כפי מה שראו חכמים. אלא אי אמרת דכסף של תורה כסף צורי ממש ומטבע ידוע, למה נשתנו שיעוריהן, דהכא בקדושין הוי דינר והתם בטענה שתי מעין ובעלמא פרוטה, שהרי בדין היה שיהא לכולם שיעור אחד ומנין אחד.

ו. קידושי הריטב"א מסכת קידושין דף ב עמוד א

"בכסף ב"ש אומרים בדינר ובשוה דינר וב"ה אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה." בגמ' מפרש במאי פליגי, ובדין הוא דלא הוה להו לב"ה למתני "בפרוטה" דהא בקרא 'כסף' כתיב וסבירא להו לבית הלל דלאו כסף ממש אלא ממון, דהיינו שוה פרוטה, וכיון דכן פרוטה עצמה שהיא של נחשת היינו שוה פרוטה עצמה ולא כסף היא, אלא דאידי דקתני בית שמאי אומרים בדינר דלא סגי' בלאו הכי כיון דקתני בכסף תנא נמי לבית הלל בפרוטה ובשוה פרוטה. אבל התם בפרק הזהב (ב"מ נ"ה א') דקתני חמש פרוטות הן לא קתני אלא האשה מתקדשת בשוה פרוטה.

ז. אבני מילואים סימן כז ס"ק א

אך קשיא לי בדברי הריטב"א דס"ל ד'כסף' דקרא היינו ממון וליכא פרוטה אלא ש"פ, א"כ "כסף ישיב לבעליו" דמרבה שוה כסף... כיון דפרוטה נמי חשיב ממון ואינו אלא של נחושת וא"כ כל כסף האמור בתורה אינו אלא שוה כסף, וא"כ למה צריך קרא לרבות שוה כסף?

ח. קידושי הריטב"א מסכת קידושין דף יא עמוד א

ושיעור שני מעין ופרוטה לפי מה שכתבו רבינו יצחק ורבינו חננאל ז"ל שהדינר יש בו ג' ארגינ"ץ של כסף, נמצאו השני מעין ארגינ"ץ אחד. ופרוטה הוא משקל חצי שעורה של כסף נקי.

ט. חזון איש, נשים סי' קמח, קיד' יא:

וכונת ריטב"א ד"כסף" היינו ממון ר"ל ד"כסף" סתם אינו משוער במטבע פחותה שיהי' שיעור זה דוקא, אלא ממין של כסף, ואם יתן לה מטבע כסף היינו דינר ויזכה לה בו אחד מקצ"ב ויקדשנה בפרוטה שנתן לה, מקודשת.

י. סמ"ע חו"מ פח:ב

בפרישה [סעיף ב'] כתבתי, דלפי מה שכתב מור"ם ביו"ד ריש סי' ש"ה, דה' סלעים של פדיון הבן שהוא ג"כ כסף נקי... נמצא דשיעור פרוטה יהיה שמינית מ"פעניק ווינר וליטוויש". וק"ל לומר כן דשמינית מפעניק יחשב ממון לקדש בו את האשה ולהיות הדיינים נזקקים לו! ואפשר לומר שבימיהן היו הפירות והקנינים בזול ובעד פרוטה היו קונים הרבה פירות ולכך היתה הפרוטה חשובה כממון, ולפ"ו בזמנינו דאין יכולין לקנות בפרוטה כי אם מעט מזעיר, מן הדין הוה לן למימר דאין קידושי אשה סגי בפרוטה ולא פדיון הבן בשני זהובים, צ"ע:

יא. ספר נחלת שבעה שטרות סימן יב:לא:

תמיהתו [של הש"ך] לפי הקושיא, אבל אין קושיית הסמ"ע קושיא, ממילא אין תמיהת מהרש"ך תמיהה, דודאי נוכל לומר דבזמניהם היו הקנינים בזול, מכל מקום לאו בייקרא וזולא תליא מילתא, דאטו אם הקנינים בזול עד שנוכל לקנות הרבה בחצי פרוטה יקדש אשה בחצי

פרוטה? ועל כרחק אין נפקותא כלל אם לזול אם ליוקר, רק הפרוטה לקדושין צריך להיות משקל חצי שעורה כסף נקי כמו שפירש הברטנורא ריש קדושין (פרק א' משנה א')... ועוד דאף אם ביוקרא וזולא תליא מילתא, מכל מקום אף אם אין יכול לקנות בפרוטה כלום מכל מקום מקודשת, חיישינן שמא פְּמְדֵי הקנינים בזול ויוכל לקנות הרבה בפרוטה, כמו באם קידש בפחות משהו פרוטה (קידושין דף י"ב ע"א) דחיישינן שמא שוה פרוטה במדי. ומיהו אפשר אם קידש בכסף ממש ולא היה משקלו חצי שעורה כסף נקי אין כאן בית מיחוש קידושין, דלא נוכל לומר שמא שוה פרוטה במדי, שהרי מכל מקום אינן משקל חצי שעורה, אבל בשוה כסף כל שהוא איכא למיחש שמא שוה פרוטה במדי...

יב. תפארת ישראל - בועז מסכת שבועות פרק ו אות א

הנה מ"ש סמ"ע שבזמן הש"ס היה הכסף ביוקר והפירות בזול, כך כתבו ג"כ התוס' [מנחות קז: [בענין מחיר קן]], וכן אמרינן [ב"מ נה.]. "פרה זו בה' סלעים, טלית זה בה' סלעים," והרי ה' סלעים הן לפי חשבון זה י' [זילבער גראשען], או ב' זהובים [פאלניש], ואין לך זול גדול יותר מזה! וכן הסברא נותנת לע"ד, דהרי בכל יום ויום מתרבה הכסף בעולם ע"י שיתנו לכסף מוצא [בבערג ווערק] שחופרים אותו מתחת מעמקי ארץ, ומדמתרבה הכסף, לכן לא יהיה נחשב כל כך כהמאכלים בזמן הקודם, ויתיקרו. דאף שגם גדולי הארץ נתרבו יותר מאשר לפני, עכ"פ גם האוכלים נתרבו עכשיו יותר מעובדי האדמה. ופוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא. וזה סיבת היוקר עכשיו, דבכל מקום שהכסף יותר מצוי מהמאכלים, אז המאכלים ביוקר, כישיבת כרכים שקשה מה"ט לכע"ד [כתובות ק"י ע"ב]. ובמקום שהמאכלים רבים מהמעות, אז הכל שם בזול, כבכל עיר קטנה וענייה, המאכלים רבים והאוכלים מועטים.

ובהא מתורץ אצלי קו' התוס' [שבועות מד:], שתמהו רבותינו איך השתנה כל כך שיווי הכסף, שבזמן הש"ס נתנו בעד [קווינט] זהב, כ"ה [קווינט] כסף ובזמן של תוס' נתנו בעד [קווינט] זהב, י' [קווינט] כסף ועי' עוד תוס' כתובות [דצ"ט א' ד"ה נתן]. ולדברינו מתורץ, דזה הכל לפי רבוי הנמצא [בבערגווערק] במחפורת, דאם מצאו זהב יותר, נתיקר הכסף. וכשנמצא כסף יותר, יתיקר הזהב. והרי בזמנינו שוב נתיקר הזהב יותר מבזמן התוס', דהרי נותנים בעד י"ז [קווינט בראנדזילבער], שהוא וודאי כסף נקי, א' [דוקאטען] שהוא א' [קווינט] בקירוב. אמנם מה שהניח הסמ"ע בצ"ע אם השתא סגי בפרוטה כזאת לשבועה וקידושין, תמהני מאוד מה מסתפק רבינו בזה, ואיך החליט דינו, הרי פי' חז"ל ברור מללו [קידושין ד"ב א'], סבר ר' יוסף למימר פרוטה כל דהו, [פירש רש"י לפי מה שהדורות פוחתין או מוסיפין אותה], ומקשי והתניא א' מח' מאיסר אטלקי. ומחליט הש"ס שם שאינו כן! אלמא דהפרוטה קצוב ועומד בכל עת בשוה...

יג. ש"ך יורה דעה סימן שה ס"ק א

ותמהני נהי דהל"ל דאין קדושי אשה סגי בפרוטה מ"מ אמאי לא תיסגי פדיון הבן בשני זהובים דהא ממון חשוב הוא!

יד. שו"ע אבן העזר כז:

שיעור הכסף שמקדשין בו, משקל חצי שעורה כסף צרוף. (עיין ביו"ד סי' רצ"ד סעיף ו' שיעור שוה פרוטה).

טו. חלקת מחוקק סימן כז ס"ק כד

עיין ביו"ד סי' רצ"ד. ועי' גם בח"מ סי' פ"ח מ"ש בסמ"ע דצ"ע למעשה בזמן שלנו שהפירות ביוקר אם חשוב ש"פ לקדש בו אשה כלומר ולא יהיו רק קדושי ספק:

טז. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן סו (הערת המחבר)

נלענ"ד דמשמע דלהלכה חוששין גם לדעת הסוברים שבמקום שהכסף הוא בזול ואין יכולים לקנות בחצי שעורה כסף כי אם מעט מזער שאין זה חשוב פרוטה, וכמו"ש הסמ"ע בחו"מ סי' פ"ח ועיי"ש בש"ך וביו"ד סי' רצ"ד וש"ה, דאל"כ נמצא שבזמנינו זה שדרע"ם אחד כסף שהוא משקל ס"ד שעורות אינו שוה אלא גרא"י אחד ולפי"ז כל מיל הוא י"ב פרוטות ומעולם לא נשמע כזאת, ולכן כיון שלפי דברינו הוא מוזיל את הכסף מערכו הו"ל שפיר כשאר פחות משו"פ שאינו תופס פדיון...

יז. שו"ע יורה דעה שה:א

מצות עשה לפדות כל איש מישראל בנו, שהוא בכור לאמו הישראלית, בה' סלעים שהם ק"כ מעים שהם שלשים דרהמים כסף מזוקק. (וע"ל סי' רצ"ד כמה היא מעה. וי"א שה' סלעים הם בערך שני זהובים רייני"ש, שהם ב' זהובים פולני"ש) (פסקי מהרא"י סי' מ"ח).

יח. ביאור הגר"א יורה דעה סימן שה:ד

וי"א כו'. צריך לידע שאין משתנה שיעור הפרוטות וכל המטבעות מימות משה... ושקלו הגאונים הפרוטה ומצאו ששוקל חצי שעורה כמ"ש הרי"ף ורמב"ם.

יט. חזון איש, נשים סי' קמח, קיד' יא:

ושיעור פרוטה דחשיב ממון הוא שיעור חכמים דפחות מזה לא חשיב ממון דמחלי בו אינשי. א"נ הוי בכלל שיעורין הלמ"מ.

כ. בית יוסף אבן העזר סימן לא

[בדק הבית] אבל איכא למידק דבכסף נמי אפילו הוא פחות מחצי שעורה איכא למיחש שמא שוה פרוטה במדי. ואפשר דשיעור קידושין הוי חצי שעורה כסף, [ו]כל כסף [פחות] מחצי שעורה אפילו שוה טובא מדברים אחרים אין כאן שיעור כסף שהצריכה תורה לקידושין.

כא. אבני מילואים סימן כז ס"ק א

ופרוטה של נחושת נמי אינו אלא שוה כסף, ו"פרוטה" דקאמרי ב"ה היינו משקל חצי שעורה, ו"שוה פרוטה" היינו כל דבר ששוה משקל חצי שעורה כסף. וכסף פחות ממשקל חצי שעורה אף על גב דשוה טובא מדברים אחרים לאו שיעורא הוא.

כב. ר' חיים בניש בתחומין יט, צוטט ע"י ר' שלמה אישון "הגדרת 'כסף' ושיעורו לעניין מצוות"

הרב חיים בניש, מחבר ספר 'מדות ושיעורי תורה', משלב בין שתי השיטות שהבאנו לעיל. לדעתו, מלכתחילה, בימי הש"ס, הייתה הגדרת הכסף הגדרה של ערך קבוע ולא של משקל. אלא שלאחר שגלו ישראל מארצם והתפזרו בין האומות, התערר קושי לקבוע בכל מקום את שיעור המטבע של תורה לפי המטבעות המקומיים, ולכן, כדי לקבוע שיעור קצוב לשיעור המטבע של תורה, קבעו הגאונים את השיעור במשקל מתכת הכסף. שיעור זה הוא השיעור שהזכיר הרמב"ם שהבאנו לעיל.

לדעתו, עשו הגאונים שינוי יסודי בחיובי הממון שבתורה, במעבר מקצבת ערך לקצבת משקל. הוא מוסיף כי מצאנו דבר דומה גם במצוות קידוש החודש, שבה משחזלו לקדש את החודשים לפי הראייה, תיקנו חשבון קבוע.

הפרוטה של היום

כג. רמב"ם הלכות טוען ונטען פרק ג:א

אין מודה במקצת חייב שבועה מן התורה עד שיודה בפרוטה או יתר ויכפור בשתי מעין כסף או יתר, וכמה היא פרוטה? משקל חצי שעורה של כסף נקי. וכמה הם שתי מעין? משקל שתיים ושלישים שעורות כסף מזוקק.

כד. שולחן ערוך חושן משפט סימן פח:א

אין מודה מקצת הטענה חייב לישבע, עד שיודה לפחות בפרוטה, ותהיה הכפירה לפחות שתי מעין כסף... שיעור הפרוטה משקל חצי שעורה של כסף נקי; ושיעור שתי מעין משקל ל"ב שעורים כסף נקי.

כה. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת בכורות פרק ח משנה ח

ואמרו "ובמנה צורי", רוצה לומר שיהא אותו הדבר שמשלם מתרכובת מטבע צור. ואין אנו יודעים היאך היה מטבע צור באותו הזמן, לפיכך אנו אומרים שיהו כולם, כלומר כל השיעורים הללו, מן הנקי ביותר שבכסף.

כו. מקור מעניין על "צורי" – שיטת ר' חיים בניש <http://strangeside.com/money-ancient-coins/>

כז. <http://en.wikipedia.org/wiki/Cupellation>

Cupellation is a refining process in metallurgy, where ores or alloyed metals are treated under very high temperatures and have controlled operations to separate noble metals, like gold and silver, from base metals like lead, copper, zinc, arsenic, antimony or bismuth, present in the ore... Since the Early Bronze Age, the process was used to obtain silver from smelted lead ores... Cupellation is still in use today.

כח. ר' אברהם חיים נאה, שעורי המצוות, "פרוטה" <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=1598>

שיעור פרוטה הוא משקל חצי שעורה מכסף מזוקק, והוא 1/40 גרם, והשילינג היוצא בא"י היום, הוא מעורב מכסף ושאר מתכת, ויש בו כסף משקל 4 גרם, והמחלל מעשר שני על פרוטה שבשילינג, יאמר שיהא מחולל על פרוטה א' של כסף נקי מהשילינג.

כט. רמב"ם על משנה מסכת בכורות פרק ח משנה ז

והקבלה אשר בידי מאבא מארי זצ"ל מאביו מזקנו איש מפי איש ז"ל שהגרגרים הללו ששוקלין בהן גרגרי שעורים, ואיני יודע יסוד לכך, ונמצא משקל הסלע שלש מאות גרגרים ושמונים וארבעה גרגרים.

ל. רמב"ם הלכות שקלים פרק א:ג

הסלע ארבעה דינרין והדינר שש מעין, ומעה היא הנקראת בימי משה רבינו גרה, ומעה היא שני פונדיונין ופונדיון שני איסרין, ופרוטה אחת משמנה באיסר, נמצא משקל המעה והיא הגרה שש עשרה שעורות, ומשקל האיסר ארבע שעורות, ומשקל הפרוטה חצי שעורה.

לא. <http://www.sizes.com/units/barleycorn.htm>

The grain, 1/5760th of the troy pound and the apothecaries' pound, and 1/7000th of the pound avoirdupois, is traditionally the weight of a barleycorn. [Traditionally, the grain was thought of as the weight of a barleycorn taken from the middle of the ear. - <https://www.sizes.com/units/grain.htm>]

Before the development of the modern strains of wheat and barley, the ratios 3 barley corns = 4 grains of wheat, 4 grains of wheat = 1 carob seed (*siliqua*) were used in many systems of weight. For example, as the *se*, the barleycorn was a standard of mass in ancient Sumeria.

לב. Canadian Grain Commission, *Measuring barley kernel colour and size to predict end use malt quality*
<https://www.grainscanada.gc.ca/research-recherche/edney/bcsq-ctoq/bcsq-ctoq-8-eng.htm>

The value of 1000 kernel weight for predicting potential malting quality was further investigated with the 24 plump and 24 intermediate samples that were composited from port samples. Kernel weight was found to correlate very significantly with both steep-out moistures and malt extract when the intermediate and plump samples were analysed statistically together.

And see Barley Science <http://books.google.com/books?id=awQqSujTR1MC&pg=PA117&lpg=PA117> as well.

לג. משנה כלים יז

כביצה שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית. רבי יהודה אומר מביא גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות ונותן לתוך המים וחולק את המים. אמר ר' יוסי וכי מי מודיעני איזוהי גדולה ואיזוהי קטנה? אלא הכל לפי דעתו של רואה:

לד. שיעורין דאורייתא יא

תנן בכלים פ' י"ז דהכל כדעתו של רואה לענין לשער ביצה בינונית, וקיי"ל כר' יוסי. וגם ר' יהודה מודה בזה כשאי אפשר לעמוד על הבירור... דאל"כ, מי מודיעני שזהו גדולה שבגדולות... ומעתה כשאומד ב"ד אחד ה' באופן אחר מאומד ב"ד השני אין כאן טעות אצל אחד מהן, דשניהם כדין עשו, שכן הוא הדין דהשיעור הוא כפי דעתו. והוא מבואר להדיא בתשובת רב שרירא גאון ז"ל באשכול... ומעתה גם אם נניח ששיעור הרמב"ם קטן מזו ששיעורו רבותינו האחרונים, א"א לזוז משיעורם, שהרי הן המה הדעת של רואה בזמננו [דודאי לא כל אדם יכול לומר בזה 'אנכי הרואה' כי הדבר מסור לגדולי הדור...]. וכיון שכן עלתה אומד רבותינו זהו עצם השיעור ואין זה כחולקים על הרמב"ם ז"ל, אלא כן הדין שכל אחד ינהוג כאומד שמצא... ומ"מ כל אותן הדורות שהלכו אחר שיעור הרמב"ם ז"ל משום שלא ראו שהשיעור משונה מזו שכתב הרמב"ם ז"ל שפיר כדין עשו... ועכ"פ כל זה הוא כשלא מצאנו שיעור אחר, אבל כיון שכבר נעשה מעשה וגדולי ישראל מצאו שהרביעית הוא כמו ג' ביצים שלנו, זהו השיעור שלנו...

לה. חזון איש אורח חיים, מועד קונטרס השיעורים - סימן לט אות ב ד"ה והנה כשקבעו חכמים

והנה כשקבעו חכמים את [הזית] האגורי ואת המדברית ואת המצרית, היינו כל זמן שמצוי בידן, אבל אם אין מצוי בידן רשות ביד חכמים שבדורות הבאים לקבוע לכל ישראל מה שנראה להם מן הבינונית בזמניהם, או למסור לכל אחד שיקבע הבינוני לפי דעתו במקומו, ואם לא קבעו חכמים בדבר שב ממילא הדבר לכל יחיד לפי דעתו של רואה.

לו. חזון איש אורח חיים, מועד קונטרס השיעורים - סימן לט אות ג ד"ה ונראה דגם פרוטה

ונראה דגם פרוטה שנמסרה בשיעורין נמסרה על משקל דבר טבעי שקיים לדורות. ואע"ג דהראה הקב"ה למשה מטבע ונתאמת לו אורך ורוחב של הפרוטה בכסף צרוף, והיה השיעור שיעור אמת, מ"מ לדורות אי אפשר שיעור להשתמר, וע"כ דניתן לחכמים לקבוע משקל הפרוטה ע"פ גרעין טבעי הקיים לדור דור.

ואפ"י את"ל דכל שהיה המטבע קיים והיה ידוע משקל אמת היה שיעור פרוטה אמת ולא מאומד, מ"מ אם יראו חכמים שהשיעור יאבד מדורות הבאים, על החכמים לשקול הפרוטה ולקבוע שיעורה, והלכך כשקבעו הגאונים שיעור פרוטה משקל חצי שעורה בינונית הוא שיעור אמת וקבוע לדורות כמו כל השיעורין. ואולי הדבר בקבלה בידי הגאונים מרבנן סבוראי ומב"ד של רבינא ור"א שהיו סוף הוראה.

לז. חזון איש אורח חיים, מועד קונטרס השיעורים - סימן לט אות ג ד"ה והלכך אף אם

והלכך אף אם השעורה משתנית לחליפת הזמנים או לשנוי הארצות, מ"מ שיעורן של הגאונים קיים ושעורה קובעת את הפרוטה. [ואם אין השעורה קובעת באמת, היו רבותנו מזהירים עלינו שלא לסמוך על שיעורם, שהרי אין אנו יודעים עד כמה אפשר להסתפק בשינוי משקל השעורה ולפי שיעור שמסרו לנו הגאונים יוצא שאם קידש אשה בכסף צרוף פחות ממשקל חצי שעורה אינה מקודשת, וכן לענין פה"ב, ולשאר הלכות! ואם הוא שיעורא נחא, אבל אם אינו אלא סימנא נפל בבירא כל השיעור...]

לח. שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן סו

ג. הפרוטה היא משקל חצי שעורה כסף, וגרם כסף הוא משקל עשרים שעורות, באופן שעל שיוי גרם כסף אפשר לפדות ארבעים פעם.

לט. שו"ת שואל ונשאל חלק ג - אורח חיים סימן לו (דזערבא, צפון אפריקא)

שאלה כמה הוא שיעור פרוטה לדינא, ונפקא מינה לענין מתנות לאביונים. ולענין פדיון פירות רבעי. ולענין המקדש בפרוטה. ולכל כיוצא מהפרטים התלויים בפרוטה?

תשובה הפרוטה היא חצי שעורה כסף מזוקק כמ"ש הרמב"ם פ"א מהלכות שקלים ה"ג, וכן מתבאר מדברי מרן ביו"ד סי' רצ"ד וסי' ש"ה ומדבריו שם בב"י... ובשנה זו התש"ה מחצית השקל כפי ערך מחיר הכסף, עולה לשנים ושבעים פרנג, ואם כן, הפרוטה היא שנים ועשרים סאנטים וחצי סאנטים, שכשתכפול שנים ועשרים וחצי ג' מאות ועשרים פעם, עולים שנים ושבעים פרנק, וע"ל לעיל סי' ל"ג מ"ש בשיעור מחצית השקל.